

# Студент

Марія-Анна Голод

Жив колись у Львові багатий купець на ім'я Памфіл, який торгував різними пахощами, спроваджував свій товар із середземноморських країв, з Азії, Африки, Америки. Все йшло йому як з платна, та тільки якось не дуже щастило в родинному житті, бо не дав Бог дітей. Але, отже, Бог знає, що робить, бо той Памфил був людиною заздрісною, хапчивою. Не любив він нічого на тому світі, окрім себе. Усе міряв собою, все мало вертатися довкруги нього, і так і було. Його жінка, його слуги, його робітники робили тільки те, що Памфил наказав. Час минав, став Памфил вже дещо підтоптаним, заялодженим диваком, котрий тільки ходив поміж рядами полиць у своєму складі пахощів, відкорковував сулії з олійками, розвивав пакети сушених екзотичних рослин, вимішував нові пахощі у скляних посудинах. Вже й не дуже багато говорив, але його помічники знали, чого він хоче і що треба якраз у тому моменті робити чи принести.

Розуміється, що все було перепахнене тими запахами, важко було й дихати, як хтось до того не звик. Але всі вже звикли, то й мовчали. Та якось так сталося, що не прийшов на працю асистент Памфила, такий же старий, як він, Янурій. Показалося, що він переходив вулицю та попав під колеса воза. По кількох днях помер той неборак Янурій, поклали його в труну, поставили в трупарні, поки над'їдуть його свояки. Щось за два дні справді приїхав якийсь-то братанич чи сестринич разом із своїм сином, котрий якраз мав починати університетські студії. То вже як похоронили Янурія, Памфил зметиковав собі, що з того молодого студента може бути добрий помічник у парфумерії. Дасть йому ліжко в кутку складу, обід та вечерю, а зате буде мати помічника в лябораторії та й буде кому писати листи до купців. Річ ясна, оцей молодий хлопець на ім'я Павло радо погодився на всі пропозиції. Якось же він мусить жити у Львові та вчитися, бо дуже бажає знати все, що можливо знати, і навчитися всього.

Надумав, отже, записатися на філософію спершу, пізніше побачить, якось все укладеться. Пішов Павло записався на університет, дістав свій індекс, вже знає, на котрих викладах мусить бути, що повинен читати. Деякі книжки купив, деякі позичив і прийшов до дому Памфила готовий на все. Примостився у кутку, склав свої манатки, бо був дуже впорядкований та не мав так багато свого власного добра, все вмістилося у невеличкій скрині, в якій колись привезено екзотичні пахощі.

З того часу все в Павла пахнуло – білизна, черевики, скарпитки, куртка, навіть книжки пахнуть. Вже йому забагато було тих запахів, то став відчиняти вечорами всі вікна, та так, щоб старий Памфил не знав. Але жилось йому незле, Памфилиха приготувляла смачну страву, часто втикала йому в руку якогось гроша, клала поміж книжки бублик, чи пундик, чи обарінок. Працював Павло, писав старому різні листи, складав чи розкладав зілля, переливав якісь-то малмазії чи олійки до менших пляшок. Притому вчився, а трохи й ходив із своїми товаришами на студентські пригоди, бо таке життя студентів, що мусять усього спробувати, щоб знати життя та могли вчити

иньших. А мав Павло гарний голос, ходив співати до церковного хору.

Одного разу, отворивши всі вікна, пішов співати. А тут не лише вліз злодій, що виніс сулію рожанного олійку, а ще й старий Памфил зішов із своїх поверхів до підвалу, де приміщувався склад, та побачив відчинені вікна. Павло був хлопака гоноровий, хотів якось вийти з тої халепи. Приобіцяв Памфілові, що сплатить йому цю втрату. Отже, почав шукати собі усяких робіт, усяких і завдань, яких ніхто не хотів на себе взяти, а що заробив, віддавав старому. Памфилиха уболівала над бідним Павлом, старалася допомогти, одначе було ще дуже далеко до сплачення боргу.

А був тоді ще дуже шанований стародавній християнський звичай читати Псалтир коло небіжчиків усю ніч перед похороном. От і наймався студент Павло читати Псалтир, за те діставав зарплату, та ще й запрошували його на тризну. Співав він, як вже було сказано, дуже гарно, не дерся, як старе простирадло, ані не фальшував. Пішла про нього слава, багато людей наймало його віддати останню прислугу небіжчикам.

Та помер якийсь старший достойник, тіло його лежало у великому сальоні старої вілли на кінці міста. Далеченько звідтам було до сусідів, шумів навколо не то сад, не то парк. Десь у далекому крилі тої вілли метушилися спадкоємці і слуги, певно, чим скоріше пакували все добро до скринь, аби зараз же по похороні від'їхати додому.

Павло прийшов, як було домовлено, на сумерку, над входовою брамою світилась невелика лямпочка. Двері відчинив йому якийсь старший віком дворак.

- Пане студенте, маєте читати Псалтир три ночі, будете вдень спати у нас, у сусідній до сальону кімнаті, тут двері прямо в сад, можете проходжуватись, як виспитесь. Розуміється, погостимо вас сніданком, обідом та вечерею. По третій ночі одержите зарплату.

Павло кивнув головою, бо що ж мав робити? Не хотів втрачати заробітку, тим більше, що Памфил вже впоминався грошей за викрадений олійок. Тож пішов туди, де лежав покійник, на грудях якого красувалися різні медалі, відзнаки. В куточку стояв столик із двома свічками та крісло. Павло примостився, обтяв свічкам гнотики, розгорнув Псалтир та став підспівувати. Коли дійшло до того місця, де говориться: "Піде добро і блаженство за мною в житні ції, і злину я навік у небесний рай", Павлові чомусь защеміло коло серця, аж мусів перехопити віддих. Чогось теж згаснула одна свічка - хіба десь вікно отворене? Але ні, усі вікна замкнені, ще й прислонені, як годиться в домі, де лежить померлий.

На ратуші вибила дванадцята година. У двері щось тукнуло. Боявся Павло відчинити, але стукіт був щораз сильніший. Зі страхом і трепетом відчинив двері, а там два елегантні вояки стоять, із шаблями при боці. Засалютували та й кажуть:

- Будемо з вами тут сидіти при нашому полковникові.

Сіли обабіч труни. Павло дивувався, звідкіля взялись крісла для них, було ж тільки одне, коло столика!

- Співайте далі, - кажуть Павлові.

А, як знаєте, псалмів є 150, а ще є иньші пісні - Романа Сладкопівця, Івана

Дамаскина, Єврема Сирійського та ще інших угодників. Отже, співати було ще на довгі години.

Співав він далі, аж тут знову стукіт у двері. Вояки ніби не чули, не рухались, знову мусів Павло встати і відчинити, там були дві дами, вдягнені у прекрасні сукні. Знову деь взялися крісла для них. Сіли обабіч труни.

Знову стукіт у двері, знову Павло відчинив – тим разом були два коні; ці коні станули обабіч труни. І так ще прийшли два хорти, два коти, два орли і два соколи. Павло нічому вже не дивувався, тільки-но вчував стукіт, відчиняв і пускав нових жалібників. Йому здавалося, що не буде місця у кімнаті, як ще хтось надійде. Та вже ніхто не приходив, Павло співав далі, часом зиркнувши на дивних жалібників – ніхто з них не рухався.

Так пройшла ніч, почало сіріти. Павло глянув ще раз – нікого не було, зникли геть усі. За коротку хвилю зайшов знову той самий старий дворак та й сказав:

– Паничу, пора вам на відпочинок.

Запровадив Павла до кімнати, на столі були свіжі булочки і парувала справжня віденська кава. Павло з'їв сніданок, поклався без слова у приготоване ліжко і заснув. По якомусь часі збудив Павла голос иньшого прислужника, що якраз приніс на великій таці добрий обід. Павло помився, з'їв обід, вийшов у сад. Сів собі під деревом, читав свої записки з викладів. Незчувся, як прийшло до вечора. Закликали на вечерю, до якої подали ще пляшку вина.

Коли стемніло, пішов Павло знову читати Псалтир коло покійника. Знову повторилось те саме, що й попереднього вечора. Прийшли вояки, дами, коні, хорти, орли, соколи, коти. Знову зникли, коли минула ніч.

Знову Павло спав удень, дістав сніданок, обід і вечерю, трохи проходжувався по саду, трохи читав. Так прийшов вже до третьої з черги ночі. Правду сказавши, мав Павло того досить, страчав терпеливість, але коли згадав про свій борг у Памфила, побачив, що мусить якомсь видержати. Дещо знуджений, відчиняв двері воякам, дамам і тому дивному звіринцеві. Сів врешті спокійно та співав, – якомсь видержить.

Ще раз хтось стукнув у двері. За порогом стояв маленький чоловічок, не карлик, бо все у нього було пропорційне, мав велику довгу сиву бороду, яка тяглася за ним, неначе королівська кирея, що треба її підтримувати. Той карлик і каже:

– Пересади мене через поріг, тільки вважай на бороду.

Павло був хлопець проворний, спершу завинув бороду собі на лікоть, тоді підняв малого чоловіка і мало що не впав, бо був цей чоловічок вельми тяжкий. Якомсь поставив того чоловічка на підлогу, дивиться, а той почав рости. Аж до стелі виріс, став великаном таким, що довга борода вже тільки до землі сягала. Той великан був із родини Махтіїв – таких могутніх чарівників, що мали силу себе й других перемінювати до вподоби й потреби. У тій хвилині перемінилися вояки на левів, орли й соколи стали двірськими хлопчиками-пажами. Деь узялось велике крісло, у це крісло сів великан.

– Тепер мене підголи й підстрижи, – наказав Павлові.

Один із пажів держав мидницю з водою, другий мило, третій бритву, четвертий

ножички. Хоч Павло був досить високого росту, не міг досягнути до великанової голови. Тоді леви й тигриці привели коней осідланих.

- Стань одною ногою на одного коня, другою на другого, - знову наказав великан.

Леви й тигриці загарчали, коні заіржали. От і виліз бідний студентина, став на обох коней, вхопив ножички і почав великана стригти. Першим чином обтяв довгі патли, що звисли мало що не до пояса великанові. Потому взявся до вусів, вкінці до бороди. Потім намилив великанові лице та й підголив його так, як належить.

У тій хвилині десь на Замарстинові запіяв півень. З грюкотом повалився Павло на долівку. Коли підвівся, не було вже нікого. Стояла труна з небіжчиком, в куті столик і крісло, на столику Псалтир. Але долівка була встелена довгим сивим волоссям. Зібрав тее волосся наш Павло та вклав до труни. Тоді сів і заспівав тихенько: "Помилуй м'я Боже, по великій Твоїй милости..."

Незадовго розвиднілось. У далеких кімнатах метушились знову чи слуги, чи свояки. Двері відчинились, увійшла старша пані, певно, жінка покійника. У руках держала велику книгу в шкіряній оправі.

- Пане студенте, ви відважна й совісна людина. Дякую вам, що ви тут були. Тепер уже зможе й мій покійний чоловік без страху йти на вічний спочинок і на суд Божий. Отут маєте сто золотих талярів та ще й ту книгу можете до музею за більший гріш продати. Покійник займався магією, мав з тим багато клопотів. Завдяки вам вже звільнився від тих сотворінь, що їх викликав зі сторінок книги, та й ті сотворіння вже не будуть тинятися по білому світі.

Павло стояв остовпілий з Псалтирем у руках. Пані увіпхнула йому в руки книгу, а до кишені калитку з грішми. Майже непритомний, опинився Павло на вулиці. Думав, що це йому снилось, але ні - в кишені дзвеніли монети, в руках була книга. Побіг Павло до Волоської церкви, сів у крилос, розгорнув книгу. На заголовній сторінці красувався напис "Космогонія". В книзі були малюнки левів, тигриць, коней, хортів, котів. Були теж дами, два вояки і невеличкий чоловічок з довгою бородою. На останній красувався великан, гарно підстрижений і підголений.

Павло справді перелякався, чимшвидше побіг до парафіяльної канцелярії та віддав книжку до церковного архіву. Коли його випитували, звідки взяв цю небувалу старовинну книгу, сказав, що одержав від спадкоємців одного небіжчика. Не має він місця, щоб таку книгу переховувати, то віддає в добрі руки.

(Цю книгу можна ще й сьогодні оглянути, якщо отець архівар дозволить на те. А теж треба перед тим помолитись до Святого Духа, щоб охоронив від диявольських сил.)

Ні живий, ні мертвий приплентався Павло додому. Сів на своє ліжко, все ще не певний, чи це все чиста правда, чи тільки якийсь кошмарний сон. Одначе в його кишені бряжчала-калитка з талярами. Божа воля - таке щастя! Нараз почув Памфилове чалапання по стрімких сходах.

- Що ж то, паничу, ти собі гадаєш? Три дні не показуєшся, листи не написані, мікстури в лябораторії вже до нічого - зітнулися! Як ти думаєш мені за те все заплатити, батяре, десь ходиш! - кричав лютий Памфил.

- Вуйку, не іритуйтеся, прошу. Тут мій борг за рожаний олійок, а тут ще за зіпсуті мікстури. Я читав Псалтир три ночі, - спокійно відповів Павло та став збирати свої манатки. - Вже не буду вам перешкоджати.

Старий Памфил заплакав, певне, не із жалю за добрим робітником, а з люті, що хтось иньший буде мати користь з Павла. То став Павла умовляти та просити, щоб не залишав старого господаря. Павло вкінці погодився залишитися, але застеріг собі, що буде розчиняти вікна. Памфил був радий, зараз же казав поставити залізні ґрати на всіх вікнах - вже не боявся злодіїв. Якимось зм'якло серце старому скупиндрі, прийняв Павла за свого, послав вчитися хімії та зробив своїм наслідником. Так Павло став ароматером.

Ще не раз старався Павло знайти ту хату-віллу, де читав Псалтир, але ніколи не найшов.